

OBRAZOVANJE ZA DEMOKRATSKO GRAĐANSTVO I OBRAZOVANJE ZA LJUDSKA PRAVA

EDUCATION FOR DEMOCRATIC BUILDING AND EDUCATION FOR HUMAN RIGHTS

Aleksandra Jovanović³³⁹

Nikola Jovanović³⁴⁰

DOI: <https://doi.org/10.31410/EMAN.2018.860>

Apstrakt: *Obrazovanje u savremenim uslovima neophodno je vezati za obrazovanje za demokratsko građanstvo i obrazovanje za ljudska prava čime bi se ovi modeli obrazovanja približili idealima obrazovanja: obrazovanjem uticati na građansku svest i razvoj građanskog i demokratskog društva a u cilju smanjenja diskriminacija i pospešivanja uslova za bezbedan i nesmetan razvoj individue kao slobodne i samosvesne jedinice i njenom suočavanju sa „poremećenim vremenom“. Pri tome ne treba zanemariti značaj multikulturalnog obrazovanja, kao nužnog aspekta u razvoju građanskog društva i demokratskih potencijala društva, što ujedno ukazuje na potrebu primene građanskih prava i na lica koja se nalaze u posebnom položaju. U cilju strategije razvoja obrazovanja neophodno je sprovođenje reforme obrazovanja uz prethodno sagledavanje i analizu postojećih specifičnosti obrazovnog sistema pri čemu posebnu pažnju treba posvetiti ekonomskoj situaciji države i edukaciji pravnika, ekonomista i menadžera.*

Ključne reči: *obrazovanje, demokratsko građanstvo, ljudska prava, multikulturalno obrazovanje*

Apstract: *Education in contemporary conditions should be tied to education for democratic citizenship and human rights education, which would bring these education models closer to the ideals of education: to influence education on civil consciousness and the development of a civil and democratic society in order to reduce discrimination and promote the conditions for safe and undisturbed development individuals as free and self-conscious individuals and dealing with "disturbed times". In addition, the importance of multicultural education should not be ignored as a necessary aspect in the development of civil society and the democratic potential of society, which also indicates the need to apply civil rights to persons in a special position. For the purpose of the education development strategy it is necessary to implement the reform of education with a preliminary consideration and analysis of the existing specifics of the education system, with special attention being paid to the economic situation of the state and the education of lawyers, economists and managers.*

Key words: *education, democratic citizenship, human rights, multicultural education*

³³⁹ University „Union-Nikola Tesla“ in Belgrade, Faculty of Law, Security and Protection“Constantine The Great“ Nis, Serbia

³⁴⁰ University of Nis, Faculty of Mechanical Engineering - Engineering Management, Nis, Serbia

UVOD

Današnjicu karakteriše sveprisutna globalizacija koju obeležavaju turbulentne, raznovrsne promene prouzrokovane najvećim delom dobro osmišljenom proaktivnim dejstvom, praćene kreativnim radom mnogobrojnih timova. Ovakvo stanje u inovativnom društvu neminovno dovodi do pitanja uspešnosti menadžmenta znanja i ustanovljavanja adekvatnog obrazovnog sistema. Samim tim javlja se potreba za ukazivanjem budućnosti Srbije zasnovane na ekonomiji znanja koja se nalazi u direktnoj korelaciji sa kvalitetom i odgovarajućom brojnošću visokoobrazovanih kadrova. Cilj rada je ukazivanje na neophodnost formiranja savremenog menadžment sistema koji će obezbediti obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava, uvažavajući postojeći politički, obrazovni i poslovni sistem u Srbiji a naročito potrebu za očuvanjem demokratskog društva i ljudskih i građanskih prava i sloboda. Pored toga cilj rada je i ukazivanje na potrebu adekvatnog obrazovanja ekonomista, sociologa, psihologa i naročito pravnika, odnosno obrazovanja kako u državnom tako i ne-državnom sektoru. Oba sektora imaju potrebu za specifičnim kadrovima, adekvatno obrazovanim za očuvanje sloboda, prava i demokratije. Istraživanje svakog problema u savremenosti zahteva afirmaciju transdisciplinarnog teorijsko-metodološkog pristupa. Nepotcenjujući savremenosti možemo zaključiti da je pitanje stabilnog i održivog mira i demokratije organski povezano sa stepenom ostvarivanja socijalne pravde u savremenom svetu.

Obrazovanje je proces sticanja znanja i vaspitanja, tehničkih veština i tehnološko-informatičke kulture. Ono može biti i masovno i elitno, alternativno i permanentno, što zavisi od potreba i strategije zajednice, porodičnog nasleđa, individualnih sposobnosti i motivacije, ali i uslova sredine. Obrazovanje predstavlja uži deo socijalnog procesa učenja jedinice, tj. razvojnog toka života. Da li će ono biti socijalni kapital pojedinca i društva razvijenih ljudskih potreba, demokratskih odnosa, pravde i pravičnosti pitanje je razvijene politike celokupnog i uži segmenata društva. Obrazovanje mora biti demokratsko i po društvenim normama i po suštini.

TEMELJ OSTVARENJA USPEŠNOG RAZVOJA – VISOKO OBRAZOVANJE

Svet, a posebno Evropska unija svoju viziju razvoja i sagledavanje bitnih pitanja vezanih za demokratiju i ljudska prava vidi u ukupnoj društveno-ekonomskoj transformaciji i strategiji razvoja zasnovanoj na paradigmi: obrazovani narod i moderan društveno-ekonomski i pravni sistem praćen politikom kao ključnim faktorom obezbeđenja kreativnosti, inovativnosti i ostvarivanja demokratije i prava. Generator za ostvarivanje ovakvih ciljeva je težnja ka što uspešnijem uključivanjem pojedinca u inovativno društvo, čiji je glavni resurs znanje. Uspešnu sadašnjost ali i budućnost mogu obezbediti obrazovani pojedinci, kao rezultat obrazovnog sistema zasnovanog na principima koji podrazumevaju da obrazovnoj populaciji treba dati neophodnu osnovu dosadašnjih znanja. Savremeni obrazovni i naučni sistem kao ishod imaju znanje i stručnost. U iste je neophodno ulagati. Pre svega treba izgraditi društvenu klimu i svest vezanu za motivaciju svih faktora za inovacije što se ne može ostvariti bez odgovarajućih programa i metoda obrazovanja i vaspitanja. Savremeno obrazovanje treba da se pretvori u društvo koje uči - obrazovno društvo, jer „bogatstvo jedne zemlje nije više u obilju sirovine i energije nego u znanju - znanje postaje jedina i presudna komparativna prednost.“³⁴¹

Ukazujući na kapitalni značaj obrazovanja i nauke za razvoj savremenog društva, a posebno za balkanska društva u tranziciji, želimo istaći dva prioriteta zadatka naših istraživača i univerziteta. Prvi zadatak bi bio kritičko preispitivanje efekata i dometa sadašnje strategije

³⁴¹ Ristić Ž. „Menadžment znanja i socijalni menadžment, Beograd, Liber,2008.

razvoja i upravljanja ovim društvom i elaboracija alternativnog projekta/programa tranzicije na osnovu socijaldemokratskog modela tranzicije sa pravnom i socijalnom odgovornošću. Drugo pitanje bi bilo izgradnja modela multidisciplinarnih integrisanih studija obrazovanja za održivi razvoj praćen ostvarivanjem demokratskih prava sloboda – na našim univerzitetima. Ovakvim studijama bi se ojačali obrazovni ali i mirovni kapaciteti nove generacije visokoobrazovnih kadrova u naučno istraživačkom ali i idejnom, moralno-političko-pravnom pogledu. Pri tome je neophodno prevladati sadašnje parcijalne pristupe i oblikovati transdisciplinarni studij koncipiran humanistički. U ovom kontekstu obrazovanje bi sadržalo brojne dimenzije i relacije kao što su borba za socijalnu ravnopravnost, ostvarivanje ljudskih prava i sloboda, očuvanje demokratskog društva.

NOVI MODELI OBRAZOVANJA UNUTAR EU

Novi modeli obrazovanja unutar EU se vezuju pored ostalog i za obrazovanje za demokratsko građanstvo i obrazovanje za ljudska prava. Tako se približavaju antičkom idealu da se putem obrazovanja utiče na rađanje građanske svesti i razvoj građanskog i demokratskog društva. Na taj način se smanjuje diskriminacija i pospešuju uslovi za bezbedan i nesmetan razvoj individue kao slobodne i samosvesne jedinke. Rezultat dosadašnjeg učenja ukazuje na svest čoveka da iz svog slobodnog uma može oblikovati etički ne samo samoga sebe, „već čitav ljudski okolni svet, političku, socijalnu egzistenciju čovečanstva“ .

Savremena Evropa i EU treba da osveste značaj umnog ustrojavanja ljudske egzistencije i značaj nauke za život čoveka na koji sve više utiču savremeni politički i drugi odnosi u društvu koji zanemaruju opštu dobrobit građana i istinske vrednosti, i isključivo ističu značaj profita. Današnji obrazovni sistem leži u reformi školstva, njegovom prilagođavanju savremenim uslovima i merilima opšte evropske kulture i obrazovanosti, kojoj po svojoj suštini i pripada. Obrazovnom sistemu potrebno je ispunjenje niza kriterijuma, pored usklađivanja sa Bolonjskim procesom, a pre svega obrazovanje koje stavlja akcenat na obrazovanju za ljudska prava. Primena standarda iz oblasti ljudskih prava, tj. Evropske konvencije o ljudskim pravima naročito se zahteva u okviru domaćeg zakonodavstva i prakse u cilju čijeg ostvarenja se sprovodi edukacija za pravnike, sudije, tužioce i advokate. U Srbiji je ovakav projekat započet 2002. godine. Obrazovanje za demokratsko građanstvo je već etablirano i u školskom obrazovanju kroz uvođenje nastavnog predmeta Građansko vaspitanje sa ciljem sprovođenja obrazovanja za demokratski život u zajednici.

Izraz obrazovanje za ljudska prava predstavlja opšte označenje za široku lepezu programa iz oblasti građanskog vaspitanja, obrazovanje za demokraciju obrazovanja za razvoj, obrazovanja za mir, interkulturalno obrazovanje, obrazovanje za razvoj itd. Intencije ka ovakvoj vrsti obrazovanja podsticane su najpre iz neformalnog obrazovanja - kroz aktivnost nevladinih organizacija, humanitarne i mirovne organizacije.³⁴² Na taj način društvo usmerava u pravcu usvajanja onih vrednosti koje obezbeđuju skladan život u građanskom društvu čiju osnovu čini poštovanje ljudskih prava i sloboda. U cilju poštovanja istih neophodno je uspostaviti demokratsko društvo jer su u Uniji postojali „izazovi u vidu jačanja rasizma i ksenofobije, raznih oblika diskriminacije, manjkavosti i korišćenja ekonomskih i socijalnih prava od strane ranjivih grupa i nezadovoljavajućeg tretmana izbeglica i lica koja su tražila azil, lošeg tretmana pritvorenika i dr.“³⁴³

³⁴² Klemenović J., Obrazovanje za ljudska prava u obrazovnom sistemu Srbije, Evropske dimenzije promena obrazovanog sistema u Srbiji, Zbornik radova, na putu ka Evropi znanja, knj. 2, 2006. str 166.

³⁴³ Ignjatović D., Zaštita ljudskih prava u EU posle Lisabona . zaokruživanje evropskog sistema zaštite ljudskih prava, Kako nastaje i deluje pravo EU, Beograd, Službeni glasnik, 2009.

Demokracija i poštovanje ljudskih prava spada u projekt „Obrazovanje za demokratsko građanstvo“ započeo 1997. godine sa ciljem da učvrsti odnose između obrazovanja za demokratsko građanstvo i učenja ljudskih prava, čemu je pomogao razvoj kompetencija za demokratsko građanstvo, jačanje kapaciteta za obuku nastavnika i unapređenje demokratskog upravljanja obrazovnim institucijama.

Ne možemo ne pomenuti Povelju Saveta Evrope o obrazovanju za demokratsko građanstvo i obrazovanje za ljudska prava usvojenu u okviru preporuka Odbora Ministara CM7rec (2010). Svrha povelje je obuka, obrazovanje, podizanje svesti, informisanje, praktična primena i pospešivanje aktivnosti čiji je cilj osposobljavanje učenika (praktična primena prvenstveno kod učenika u školskom, srednjoškolskom ili univerzitetskom parlamentu) da uživaju i da brane svoja demokratska prava i odgovornosti u društvu.

Cilj obrazovanja za ljudska prava je da doprinese izgradnji i odbrani univerzalne kulture ljudskih prava u društvu, radi unapređenja i zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda. U osnovi ovakvog obrazovanja leži težnja ka smanjenju diskriminacije i stvaranju uslova za bezbedan i nesmetan razvoj pojedinca kao slobodne samosvesne individue koja će u skladu sa svojim sposobnostima i veštinama uticati na razvoj društva. Ovo obrazovanje ide i u pravcu ostvarivanja građanskog obrazovanja koji zahteva od pojedinca da uzme aktivno učešće u stvarima društva i države, pri čemu ima u vidu pravo drugog čoveka na slobodu, govor, mišljenje i delovanje. Pri tome se ovo obrazovanje odnosi na svakog pojedinca, građanina bez obzira na rasu, versku, ili etničku pripadnost pri čemu se isključuje svaka diskriminacija i omogućava racionalna integracija mnoštva individualnih perspektiva u političku zajednicu.

Demokratija bi trebala predstavljati racionalni sporazum o zajedničkom životu u kojem se ostvaruju i obezbeđuju ostvarenje prava i slobode praćeno funkcionisanjem političke vlasti u skladu sa principom ograničene bezgranične slobode i nosilaca političke vladavine/vlasti. I pored toga ostvarivanje i poštovanje ljudskih prava ne može uvek i u potpunosti da parira demokratskoj ideji o jednakosti svih, već joj se približava kada je u pitanju jednako obrazovanje za sve. Obrazovanje, bitan faktor demokratizacije društva u savremenom dobu treba pratiti odgovarajuće strateško planiranje. Srbija je 2012. godine usvojila Strategiju razvoja obrazovanja do 2020. godine. Ista predviđa unapređenje obrazovanja i zapošljavanja uz pomoć obrazovanja i obučavanja mladih, korišćenjem stipendije za iste u drugim zemljama i podsticanjem zemalja EU da razviju mere kako bi pojednostavile tranzicije iz sistema obrazovanja na tržište rada.

MULTIKULTURALNO OBRAZOVANJE – POKAZATELJ DEMOKRATIČNOSTI DRUŠTVA

Politička osnova demokratije mora biti garant i čuvar slobode i prava građana, slobode i etičkih, kulturnih i političkih prava manjina, te je afirmacija principa multikulturalizma neophodan uslov evropske demokratije koji se na nivou obrazovnog sistema javlja kao stvaranje uslova za multikulturalno obrazovanje. Ne možemo demokraciju društva zasnovati samo na jednakom pravu glasanja. Jedan od uslova za stvaranje i nastajanje demokratskog društva zasniva se na činjenici da svaki pojedinac ima jednake mogućnosti za obrazovanje. Osnovna svrha ovakvog obrazovanja je unapređenje odnosa između različitih grupa i sticanje znanja, stavova i vrednosti koji će omogućiti pojedincu da učestvuje u interakcijama i socijalnim akcijama koje mogu društvo voditi ka demokratizaciji. Cilj multikulturalnog obrazovanja je razvoj i promocija različitih kultura i formiranje pozitivnih stavova o različitosti. Bitna pretpostavka multikulturalnog obrazovanja je mogućnost završavanja školovanja na maternjem jeziku,

moćnost učenja jezika drugih naroda i stranih jezika. Primer obrazovanja u multikulturalnoj državi je Jugoslavija ili danas Vojvodina. Srbija se uspešno prilagodila politici multikulturalnosti i naročito na prostoru Vojvodine pokazala dobru implementaciju konvencije o zaštiti nacionalnih manjina te je 2012. godine dobila evropsku nagradu za sprovođenje najviših standarda u domenu multikulturalnog obrazovanja. Multikulturalno obrazovanje ostvaruje se i putem slobodnih vannastavnih aktivnosti, festivala, takmičenja, izložbi, kulturnih manifestacija, itd. U okvirima EU pitanje obrazovanja nacionalnih manjina kojim se afirmiše multikulturalno obrazovanje spominje se u dokumentu Saveta Evrope 1998 „Okvirna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina“.

ZAKLJUČAK

U kontekstu procesa globalne transkontinentalne geopolitičke tranzicije, danas na Balkanu, kao geoprostoru susreta i sudara različitih civilizacija živimo u uslovima „nedovršenog mira“, koji bez obzira na brojne oblike spacificacije, svakog trenutka može izmaći kontroli ukoliko se ne uspostavi čvrst sistem demokratije i demokratskog društva. Savremeno čovečanstvo pati od humanističkog i emancipatorskog deficita praćeno terorizmom, kriminalom, pohlepom itd., što nas navodi na zaključak da bez izgradnje harmoničnog i zdravog društva nema stabilnog i trajnog mira u svetu, niti solidarnosti i jedinstva u odbrani zemlje a ni ostvarenja ustavom garantovanih građanskih prava i sloboda. Društvo se ne sme distancirati od politike ljudskih prava (kojim se bavi i Savet Evrope). Međunarodna bezbednost može biti uspostavljena jedino sprečavanjem kršenja ljudskih prava. Ljudska prava predstavljaju ključni i neophodni element demokratskog društva.

Obrazovanje mora biti demokratsko i po društvenim normama i po suštini. Uostalom, nema prave demokratije bez širokog obrazovanja masa. Iz tog razloga je ulaganje u obrazovanje dugoročno isplativo jer je masovno, dostupno, humanističko i fundirano na naučnoj osnovi. Ukoliko to nije, jasna je korelacija – nedostatak pravog obrazovanja vodi nezadovoljstvu, neostvarivanju ljudskih prava, kriminalu, nasilju itd. Za svako demokratsko društvo nužno je da obrazovanje bude priprema i preliminarna stepenica za razvijanje građanskog društva i pravne države. U Srbiji je potrebno sagledati specifičnost obrazovnog sistema i u skladu sa tim sprovesti reforme. Neophodno je omogućiti obrazovanje i na funkcionalnom nivou i formirati nastavne programe na način na koji bi se lakše prilagodili novim svetskim tokovima kako bi obrazovanje imalo ključnu ulogu u reformi i napretku društva. Putem obrazovanja potrebno je izvršiti reforme koje će stvoriti društvo u kome se poštuju ljudska i manjinska prava, afirmiše princip multikulturalizma u cilju pospešivanja demokratske obrazovanja, kao i demokratskog društva u celini.

Formiranjem Centra za multidisciplinarnu studiju demokratije i ljudskih i građanskih prava i sloboda ne samo da bi se znatno obogatilo studijski program na univerzitetu već bi se dalje podstakao rad na istraživanju problema u vezi sa demokratijom, pravima i slobodama kao i aktivnosti na afirmaciji vrednosti ljudskih i građanskih prava i sloboda i demokratije, čime bi se jačali procesi regionalne stabilnosti i sigurnosti građana. Vreme je da nove generacije mladih šire patriotizam i da budućnost koja im pripada osvajaju stvaralaštvom u miru i slobodi. Ne treba zanemariti proces obrazovanja u redovnom obrazovnom sistemu, tako i proces stručnog osposobljavanja, usavršavanja i inovacije znanja (permanente edukacije) na kursovima i seminarima pri obrazovnim i naučnim institutima.

LITERATURA

- Adžić S., Birovljev J., „Visoko obrazovanje i reindustrijalizacija Srbije između želja, mogućnosti i iluzija, VI Skup Trendovi razvoja, Evropa 2020., Društvo zasnovano na znanju, Kopaonik, 2011.
- Audigier, F., Projekat "Obrazovanje za demokratsko građanstvo" / Savet za kulturnu saradnju (CDCC). Osnovni pojmovi i ključne kompetencije za obrazovanje za demokratsko građanstvo, Strazbur : Council of Europe, 2000-
- Avramović, Z., „Dva veka obrazovanja u Srbiji“, Beograd, Institut za pedagoška istraživanja, 2005.
- Delor Ž., „Obrazovanje - skrivena riznica“, Beograd, Ministarstvo prosvete, 1996.
- Duerr K., Spajić-Vrkas V., Ferreira-Martins I., Projekat "Obrazovanje za demokratsko građanstvo" / Savet za kulturnu saradnju (CDCC). Strategije za učenje demokratskog građanstva, Strazbur , Council of Europe, 2000.
- Harrison C., Baumgartl B., “Education for Democratic Citizenship 2001-2004: Stocktaking research on policies for education for democratic citizenship in Southeast Europe : regional analysis and intervention proposals”, Strasbourg, Council of Europe, 2001
- Ignjatović D., „Zaštita ljudskih prava u EU posle Lisabona - zaokruživanje evropskog sistema zaštite ljudskih prava“, Beograd, Službeni glasnik, 2009.
- Jaspers, K., „Ideja univerziteta“, Beograd, Plato, 2003.
- Klemenović J., Obrazovanje za ljudska prava u obrazovnom sistemu Srbije, Evropske dimenzije promena obrazovnog sistema u Srbiji“, Zbornik radova, na putu ka Evropi znanja, knj. 2, 2006.
- Manojlović Nj., Petrin I., Simić M., „Razvoj i angažman mladih u lokalnoj zajednici: učenički parlament - prvi korak ka demokratiji. Beograd : Centar za slobodne izbore i demokratiju, 2006 (Beograd : BG dream i Technologies)
- Pijevac K., Političko javno mnjenje i demokratija, Beograd, Službeni glasnik, 2006.
- Ristić Ž ., Menadžment znanja i socijalni menadžment, Beograd, Liber, 2008.
- Povelja Saveta Evrope o obrazovanju za demokratsko građanstvo i obrazovanje za ljudska prava Usvojena u okviru preporuka Odbora ministara CM/Rec(2010)7 „Okvirna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina“ Saveta Evrope 1998.